

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Факультет економічних наук
Кафедра управління земельними ресурсами

ШАПОВАЛЕНКО ДМИТРО РУЛСАНОВИЧ

УДК 303.43

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи на
здобуття освітнього ступеня
«Магістр»

Миколаїв 2020

Магістерською роботою є рукопис

Робота виконана на кафедрі управління земельними ресурсами в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор б.в.з.
Лазарєва Олена Володимирівна
Чорноморський національний
університет ім. Петра Могили
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри управління земельними
ресурсами.

Рецензент: **В. М. Совщак**
ТОВ «Український експертний центр по
вимірюванню та оцінці»

Захист відбудеться 18 грудня 2020 р. об 10.00 годині на засіданні ЕК в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2а, корпус 10-П.

З магістерською роботою можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, корпус 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. дослідження механізмів стратегічного планування використання земель в Україні зумовлена необхідністю формування правового регулювання у цій сфері. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується загостренням правових, організаційних, економічних, екологічних і соціальних питань, що пов'язані з використанням сільських територій. Розпорошеність законодавчих актів та їх невідповідність один одному, наявність різних, іноді протилежних, політичних інтересів, постійна зміна організаційних структур центральних органів виконавчої влади у системі стратегічного планування використання земель, збільшення кількості порушень земельного законодавства, загострення екологічних проблем, соціальне незадоволення діями влади щодо вирішення земельних питань – це перелік тих напрямів, які потребують регулювання з боку держави.

Зростає потреба у високопрофесійному, науково обґрунтованому, системному формуванні стратегічного планування використання земель на державному, регіональному та місцевому рівнях. Наявні форми та методи стратегічного планування використання земель у сфері регулювання земельних відносин не задовольняють запити сьогодення, оскільки їх опрацювання виконувалось без деталізації та за відсутності чітких критеріїв правових механізмів регулювання у використанні й охороні земель.

У концептуальному плані принципове значення для розроблення теми дослідження мають праці дослідників. Вирішенню проблем формування нового підходу у сфері стратегічного планування використання земель значна увага приділяється у працях провідних учених А. Ковальов, В. Костенко, А. Мінц, Р. Панас, Н. Сментина. Питанням удосконалення стратегічного планування використання земель присвячено праці В. Величко, Й. Горленко, О. Дорош, М. Паламарчук, І. Розумний, А. Третяк, О. Харченко.

Незважаючи на активізацію дослідницьких зусиль щодо механізмів стратегічного планування використання земель у працях науковців, залишаються не вирішеними окремі правові, організаційні, інституційні та структурні аспекти їх формування. Потребують уточнення сутнісні характеристики трансформації суспільних відносин у сфері стратегічного планування використання земель. Малодослідженими є питання забезпечення європейських стандартів у діяльності місцевих органів державної виконавчої влади щодо оптимізації державних механізмів стратегічного планування використання земель в контексті світового досвіду.

Нагальність дослідження визначається, насамперед, необхідністю удосконалення концепції та стратегії, хоча успіх очікуваних перетворень значною мірою залежить від чітко сформульованих цілей, принципів, застосування науково-обґрунтованих підходів і моделей реалізації земельної реформи.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є узагальнення та поглиблення теоретико-методичних засад і практичних аспектів процесу стратегічного планування використання земель.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- обґрунтувати теоретико-методичні засади розвитку стратегічного планування використання земель;
- удосконалити процес стратегічного планування використання земель;
- дослідити світовий досвід стратегічного планування використання земель;
- сформулювати методологію форсайт стратегічного планування використання земель
- обґрунтувати необхідності вдосконалення механізму планування використання земель.

Об'єктом дослідження є процес стратегічного планування використання земель, що забезпечує її соціально-економічну ефективність та збереження і відтворення родючості ґрунту.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти стратегічного планування використання земель.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження складають положення сучасної економіки природокористування, праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених з питань управління земельними ресурсами, теорії конкурентоспроможності аграрної економіки.

Дослідження виконувалось на основі наступних методів: монографічного – при вивченні та теоретичному узагальненні досліджень наукових основ стратегічного планування використання земель; системного аналізу – при аналізі стану використаних земель; порівняльного аналізу – при дослідженні світового досвіду планування використання земель; статистичного – для аналізу даних, що характеризують стан об'єкту дослідження, тобто стратегічного планування використання земель; абстрактно-логічного – при формуванні висновків та пропозицій; графічний – для унаочнення результатів магістерської роботи.

Інформаційну основу дослідження складають закони України, нормативно-правові акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, інформаційні матеріали, що опубліковані у монографіях та інших працях вітчизняних і зарубіжних вчених, аналітичні розрахунки автора, що виконані у процесу наукових досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:
удосконалено:

- теоретико-методичні підходи розвитку стратегічного планування використання земель, які, на відміну від існуючих, вказують на врахування кількісного фактору розвитку;
- методичні підходи до процесу управління сільськими територіями, які на відміну від існуючих враховують фактор раціонального

- землекористування та охорони земель за якої відбувається управління стратегічним плануванням використання земель;
- процес розвитку сільських територій у напрямку наближення до європейських стандартів «належного врядування»;
- дістали подальшого розвитку:
- методологія форсайт на засадах посилення інтегративного функціонування напрямків стратегічного планування використання земель;
 - система вдосконалення використання земель задля підвищення родючості земель, де обґрунтовується провідна роль стратегічного планування використання земель.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані органами влади та місцевого самоврядування з метою вдосконалення стратегічного планування використання земель.

Особистий внесок магістранта. Сформульовані в магістерській роботі наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору. Автор виклав особисту думку щодо наукових засад стратегічного планування використання земель, розвитку сільських територій, збереження і відтворення родючості ґрунту.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення, висновки і пропозиції доповідались на науково-практичних конференціях XXII Всеукраїнська науково-практична конференція «Могилянські читання - 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 11-16 листопада 2019 р.) та XXIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Могилянські читання - 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 16-20 листопада 2020 р.) та у наукових статтях фахових видань «Особливості управління земельними ресурсами в Україні» (м. Київ 2019 р.), «Специфіка

проектування міжміської автомагістралі» (м. Київ, 2020 р.) та «Стратегічне планування використання земель» (м. Дніпро 2020 р.).

Публікації. Результати магістерської роботи знайшли своє відображення у двох наукових фахових виданнях і тезах конференцій.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів та загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 86 сторінки комп'ютерного тексту, з них основного - 82 сторінки, який містить 5 таблиць, 6 рисунків. Список використаних джерел із 60 найменувань викладено на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, його методи та інформаційну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади планування використання земель» досліджено засади стратегічного планування використання земель зумовлене визначенням видів раціонального землекористування та його режиму на конкретних землях, оцінюванням стану використання земельних ресурсів й альтернативних моделей землекористування та інших природних, соціальних і економічних умов із метою вибору й освоєння видів і типів землекористування, напрямів діяльності, які є найкращими для розв'язання поставлених завдань. Воно пов'язано з виявленням довгострокових та середньострокових цілей і стратегій для територій із землекористуванням та фізичним розвитком як конкретного напрямку діяльності влади, а також з координацією політики в таких галузях, як транспорт, промисловість, будівництво, сільське господарство й захист довкілля.

Висвітлено думку, аспекти планування використання земель, що здійснюються шляхом поєднання різних методів і механізмів в залежності від

особливостей стратегічного планування використання земель та складності прийнятих рішень. Методи стратегічного планування використання земель, як підсистеми управління формують взаємозв'язок, а також оптимізацію характеристик майбутнього розвитку об'єкта планування, включаючи методи досягнення способів та обґрунтування їх доцільності, забезпечуючи прийняття найбільш ефективних управлінських рішень.

З'ясовано, що світовий досвід стратегічного планування використання земель показує, що при взятті земельних ділянок у товарно-грошовий обіг, необхідна законодавча і економічна підтримка цього процесу, моніторингу землеустрою, що вимагає чималого контролю зі сторони держави. Механізми розвитку земельних відносин являють собою інтегровану сукупність, систему, вони тісно взаємопов'язані, проте зберігають своє індивідуальне значення і мають кінцеву екологічну і соціальну мету.

У другому розділі «Аналіз та оцінка стратегічного планування використання земель» досліджено, що максимальне використання вигоди від територіального поєднання природних ресурсів дає змогу не тільки отримати найбільший народногосподарський ефект, а й успішно вирішувати складні питання охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування.

З'ясовано, що для розвитку сільськогосподарського виробництва винятково велике значення має раціональне використання землі, відновлення її родючості, максимальне зменшення вилучення сільськогосподарських угідь для промислового, житлового й транспортного будівництва.

Висвітлено думку, що ефективність використання земель в Україні далека від оптимальної. В Україні уже проведено процес розмежування землеволодіння і землекористування. Однак не повністю вирішеним залишається питання реформування відносин власності на землю. Так частка, земель сільськогосподарських підприємств та господарств населення (недержавна власність) у 2019 р. зросла до 85,4% порівняно з 75,9% у 1990 р. збільшились від загальної площі сільськогосподарських угідь. Результати

проведення земельної реформи та аналіз стану і ефективності використання земельного фонду свідчать, що існуюча в Україні фрагментація власності та землекористування не становить на сьогодні загрози для ведення крупнотоварного сільськогосподарського виробництва.

Пріоритетами управління у сфері використання й відтворення продуктивності земель сільськогосподарського призначення державної власності, відповідно до концепції сталого розвитку у сфері використання й відтворення продуктивності земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними, визнано забезпечення здійснення заходів з охорони земель, збереження й відтворення родючості ґрунтів, адже окремими завданнями зазначеної концепції є запобігання деградаційним процесам ґрунтового покриву, підвищення родючості ґрунтів, а також проведення рекультивації порушених земель.

У третьому розділі «Напрямки вдосконалення процесу планування використання земель» обґрунтовано подальший розвиток сільськогосподарського землекористування потрібно планувати відповідно до стратегічного планування використання земель та інноваційного розвитку.

Акцентовано увагу на те, що земельні перетворення матимуть економічний сенс за умови запровадження сприятливої цінової політики, стимулюючого оподаткування, фінансово-кредитного забезпечення.

Наголошено, що основним завданням вдосконалення механізму стратегічного планування використання у сфері стратегічного планування використання земель є забезпечення умов для ефективного й раціонального використання земель в інтересах задоволення потреб суспільства та громадян. Це можливо за умов визначення чітких орієнтирів механізму, зокрема завершення реформування відносин власності на землю, створення сучасної організації системи обліку землі та нерухомості, кадастрової оцінки земель, землевпорядкування; удосконалення управління земельними ресурсами.

Обґрунтовано, що для того щоб запобігти зменшенню родючості ґрунтів та перейти повністю на його позитивний баланс, необхідно вносити достатню кількість органічних добрив, розширити посіви сидеральних культур, наситити сівозміни багаторічними травами та бобовими культурами. Адже при застосуванні сівозмін з багаторічними травами бездефіцитного балансу гумусу можна досягти при внесенні значно менших доз мінеральних добрив, а при застосуванні кормових сівозмін, де частка трав становить понад 40 % – навіть без додаткового їх внесення.

Доведено, що зменшення родючості ґрунтів можна досягти також мінімалізацією обробітку ґрунту, оптимізацією співвідношення культур в сівозмінах та застосуванням хімічних меліорантів. Тому в сучасному землеробстві необхідність застосування органічних добрив пов'язана не лише із внесенням у їхньому складі певної кількості поживних речовин, але й з їхньою меліоруючою дією, оскільки вони є одним з основних джерел підвищення гумусу в ґрунті.

ВИСНОВКИ

1. Теоретико-методичні підходи розвитку стратегічного планування використання земель впливають на формування стратегії, її розвитку та вказують на необхідність врахування інституційного фактору розвитку на засадах забезпечення функціонування державної влади, відносин власності, землеустрою, ринку землі.

2. Методологічні аспекти стратегічного планування використання земель здійснюється шляхом поєднання різних методів і механізмів в залежності від особливостей стратегічного планування використання земель та складності прийнятих рішень. Методи стратегічного планування використання земель, як підсистеми управління формують взаємозв'язок, а також оптимізацію характеристик майбутнього розвитку об'єкта планування, включаючи методи досягнення способів та обґрунтування їх доцільності, забезпечуючи прийняття найбільш ефективних управлінських рішень.

3. Державне регулювання процесу розвитку стратегічного планування використання земель виступає першочерговим пріоритетом державної політики за євроінтеграційним вектором зовнішньої політики України. Посилення важливості вирішення проблеми стратегічного планування використання земель потребує зміни орієнтації держави у напрямку підвищення їх інвестиційної привабливості, запровадження структурної перебудови господарської інфраструктури села на збалансований багатофункціональний розвиток, формування організаційно-економічного інструменту управління ризиками та безпекою розвитку сільських територій.

4. Модель розвитку стратегії планування використання земель системою концептуальних положень методології форсайт дає значний потенціал визначення пріоритетних напрямків діяльності на основі врахування компонентів макрооточення та внутрішнього середовища конкретного землекористування з визначенням завдань та цілей, що

впливають з умови раціонального використання і охорони земельних ресурсів.

5. Основним завданням вдосконалення механізму планування використання у сфері стратегічного планування використання земель є забезпечення умов для ефективного й раціонального використання земель в інтересах задоволення потреб суспільства та громадян. Це можливо за умов визначення чітких орієнтирів механізму, зокрема завершення реформування відносин власності на землю, створення сучасної організації системи обліку землі та нерухомості, кадастрової оцінки земель, землевпорядкування; удосконалення управління земельними ресурсами, збереження земельно-ресурсного потенціалу для майбутніх поколінь.

Метою вдосконалення механізму планування використання земель є створення сучасної, прозорої і дієвої системи управління у сфері використання земель сільськогосподарського призначення державної власності, спрямованої на забезпечення захисту інтересів суспільства, територіальних громад та держави, а також раціонального та ефективного функціонування сільськогосподарських регіонів з урахуванням потреб розвитку населених пунктів, запобігання деградації земель, необхідності забезпечення продовольчої безпеки держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Шаповаленко Д.Р. Особливості управління земельними ресурсами в Україні / Семенчук І.М., Шаповаленко Д.Р. // Науково – практичний журнал «Агросвіт». – м. Київ : ТОВ «ДКС Центр», 2020. - №3. – С. 25-30.
2. Шаповаленко Д.Р. Специфіка проектування міжміської автомагістралі / Анисенко О.В., Шаповаленко Д.Р. // Науково – практичний журнал «Агросвіт». – м. Київ : ТОВ «ДКС Центр», 2019. - №19. – С. 47-54.
3. Шаповаленко Д.Р. Стратегічне панування використання земель / Смирнова С.М., Шаповаленко Д.Р. // Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». – м. Дніпро : ТОВ «ДКС Центр», 2020. - № 12 (у друці).

В інших виданнях

1. Шаповаленко Д.Р., Горлачук В.В. Шляхи поліпшення агроекологічного стану осушених земель // Могилянські читання – 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: XXII Всеукр. наук.-метод. конф.: тези доповідей Економічні науки, Миколаїв, 11-16 листоп. 2019 р./ ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019.
2. Шаповаленко Д.Р., Горлачук В.В. Шляхи поліпшення агроекологічного стану осушених земель // Могилянські читання – 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: XXIII Всеукр. наук.-метод. конф.: тези доповідей Економічні

науки, Миколаїв, 16-20 листоп. 2020 р./ ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020.

АНОТАЦІЯ

Шаповаленко Д.Р. Стратегічне планування використання земель. – Рукопис.

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня Магістр за спеціальністю 193 – Геодезія і землеустрій. – Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, 2020.

В роботі розкриті тенденції стратегічного планування використання земель, дослідженні питання правового його забезпечення, обґрунтовані концептуальні основи стратегічного планування використання земель в системі управління сільськогосподарським землекористуванням.

Висвітлені аспекти розвитку механізму стратегічного планування використання та охорони земель в аграрному секторі економіки, досліджені засади стратегічного планування використання земель та обґрунтовані критерії землеустрою в системі управління земельними ресурсами.

Обґрунтовано необхідність наукової організації стратегічного планування використання земель у сільському господарстві, розкрита роль механізму стратегічного планування використання земель у контексті раціонального природокористування, розкрито основні положення землеустрою як важливого чинника впливу на процес формування родючості ґрунтів сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: стратегічне планування використання земель, сільськогосподарське землекористування, землеустрій, раціональне землеволодіння, використання та охорона земель, землекористування.

ANNOTATION

Shapovalenko D.R. Strategic land use planning. - Manuscript.

Thesis for the qualification level Master's degree in specialty 193 - Geodesy and Land Management. - Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2020.

The tendencies of strategic planning of land use, research of the issue of its legal provision are revealed in the work, the conceptual bases of strategic planning of land use in the system of management of agricultural land use are substantiated.

Aspects of the development of the mechanism of strategic planning of land use and protection in the agricultural sector of the economy are highlighted, the principles of strategic planning of land use are studied and the criteria of land management in the land management system are substantiated.

The necessity of scientific organization of strategic planning of land use in agriculture is substantiated, the role of the mechanism of strategic planning of land use in the context of rational nature use is revealed, the main provisions of land management as an important factor influencing the process of agricultural soil fertility are revealed.

Key words: strategic planning of land use, agricultural land use, land management, rational land tenure, land use and protection, land use.